

УДК 633.854.78

Джулай Н.П.

Український інститут експертизи сортів рослин, Україна

e-mail: natali.pn.@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ СЕЛЕКЦІЇ СОРТІВ ТА ГІБРИДІВ СОНЯШНИКУ ОДНОРІЧНОГО

Соняшник – одна з головних культур у сівозміні українських аграріїв, адже Україна – перша на ринку соняшникової олії та має стабільно високу рентабельність. Цю прибутковість можна збільшити за рахунок наступних перспективних напрямів селекції.

Зважаючи на нові технологічні тенденції, одне з перших місць в селекції соняшнику однорічного займає селекція на якість, а саме високий вміст олії, якість олії та її жирно-кислотний склад, відсоткове співвідношення спектру жирних кислот та вітамінів, покращення смакових якостей.

Цікавою та актуальною на сьогоднішній день є селекція на крупноплідність, яка передбачає створення сортів та гібридів соняшнику з високим вмістом білка з покращенням його якісного складу, а також високими технологічними властивостями.

Завдяки впровадженню в селекційний процес генетичних методів останнім часом динамічно розвивається селекція на стійкість до гербіцидів проти дії широкого спектру бур'янів, що дає змогу отримувати збільшення валового виробництва продукції.

Для розширення ареалу вирощування соняшнику важливим напрямом селекції залишається селекція на скорочення вегетації. Селекція на скоростиглість має тісний кореляційний зв'язок із зниженням урожайності. Врожайні скоростиглі сорти та гібриди доцільно створювати шляхом дружнього дозрівання рослин та прискорення висихання кошиків.

Також ведуться інтенсивні дослідження селекції на комплексну стійкість до хвороб та шкідників. За ступенем шкодочинності в Україні виділені такі хвороби соняшнику: біла гниль, сіра гниль, іржа, фомопсис, фомоз та ін. Слід відмітити, що носіями генів стійкості до комплексу хвороб є дикі види соняшнику.

Метою досліджень є оцінка сучасного стану та врахування тенденцій перспективних напрямів селекції сортів та гібридів соняшнику однорічного в Державній науково-технічній експертизі.

У 2019 році польові дослідження кваліфікаційної експертизи сортів соняшнику однорічного розподілені серед 9-ти пунктів досліджень. Весь набір досліджуваних сортів випробовувався у зонах Степу і Лісостепу. У зоні Степу – це чотири пункти досліджень, у зоні Лісостепу – п'ять пунктів досліджень.

До Переліку сортів рослин ярого типу розвитку, які проходять кваліфікаційну експертизу у 2019 році було включено 303 сорти соняшнику однорічного.

Враховуючи важливість напряму селекції на скорочення вегетації, всі сорти групуються в окремі блоки за вегетаційним періодом, а саме: ультраранньостиглі – 21 сорт, ранньостиглі – 77 сортів, середньоранньостиглі – 134 сорти, середньостиглі – 45 сортів.

Також групування відбувається за якісними показниками, тобто високим вмістом олеїнової кислоти. Таких нараховується 26 сортів.

За рахунок розвитку селекції на якість олії та її жирнокислотний склад, нових технологічних тенденцій та високого попиту на гібриди ВОЛ-соняшнику на світових ринках та внутрішньому ринку України, з року в рік збільшується кількість нових гібридів ВОЛ-соняшнику в Державній науково-технічній експертизі.

На сьогоднішній день для ВОЛ-гібридів, які подані для експертизи, сформовані блоки за групами стиглості (ВОЛ-ультраранньостиглі – 2 гібриди, ВОЛ-ранньостиглі – 10 гібридів, ВОЛ-середньоранньостиглі – 8 гібриди, ВОЛ-середньостиглі – 6 гібридів), кожен з яких висіяний з дотриманням просторової ізоляції.

Крім сортів звичайного олійного соняшнику експертизу також проходять і сорти соняшнику кондитерського напряму використання, які оцінюються за вмістом білка, масою 1000 сім'янок та відсотком лущинності.

Також під час проведення польової кваліфікаційної експертизи звертається особлива увага на гібриди, що заявлені як: стійкі до всіх існуючих рас вовчка; стійкі до борошнистої роси, іржі, фомопсису, пероноспорозу, різних видів плісняви; стійкі до застосування гербіцидів імідазолінової групи; стійких до застосування гербіцидів сульфонілсечовинної групи, а також стійких до коливань кислотності ґрунту.

Кваліфікаційна експертиза сортів соняшнику однорічного надає можливість чітко спрогнозувати перспективні напрями селекції сортів та гібридів соняшнику однорічного, а також відображає тенденції до поширення та попиту гібридів селекції різних країн в Україні.

Результатом польових та лабораторних досліджень кваліфікаційної експертизи на придатність сорту до поширення і експертизи на відмінність, однорідність та стабільність є кількісне різноманіття сортів та гібридів соняшнику однорічного в структурі Державного реєстру сортів рослин, який нараховує всього – 857 сортів та гібридів: з них іноземної селекції – 630 сортів та гібридів або 73 %, а вітчизняної селекції лише 227 сортів та гібридів або 27 %, де також подана інформація стосовно груп стиглості соняшнику, напрямів використання та показників якості.